

KRITIKUS TÁVOLSÁGTARTÁS, JÓZANSÁG ÉS SZERETET

Elhangzott a Debreceni Református Nagytemplomban,
a rektori tanévzáró beszéd részeként
Debrecenben, 2015. június 27-én

Az Újszövetség korában, leegyszerűsítve a dolgokat, három nagy viláértelmezés uralta a gondolkodást. Az egyik a sztoikus filozófiából származott. Eszerint a kozmoszban, azaz a világban rend van, az embernek csak meg kell őriznie a belső nyugalját, az *ataraxiát*, és akkor minden szépen megy tovább úgy, ahogy eddig. Ennek a magatartásnak, ennek a rendíthetetlen nyugalomnak az ábrázolására használták a tengerből kiálló szikla képét, amit állandóan ostromolnak a habok. A másik szemlélet úgy tekintett a világra, mint egy sűrű erdőre, ma azt mondanánk, dzsungelre. A dzsungelben egy feladata van az embernek: túl kell élnie. Túlélni mindenáron. A harmadik viláértelmezés szerint, és ez az Újszövetség látásmódja, a világ olyan, mint egy elvadult kert, amelyikben az ember hálaadással felfedezheti az egykori pompás kert körvonalait. És ha ezt a Debreceni Református Hittudományi Egyetemre alkalmazzuk, akkor mind a háromban van valami igazság. Mint kozmosz, mint rend, minden úgy van jól, ahogy van. Ne izgassa fel magát az ember, se a diák, se a tanár, se a fenntartó. Rend van itt, csak meg kell találni a megfelelő nézőpontot. A második: a világ mint dzsungel. Azt hiszem, hogy ez még ismerősebb. Túlélni ezt a vizsgát, túlélni ezt az akkreditációt, túlélni ezt a feladatot és így tovább, aztán minden kezdődik előlről. A harmadik, hogy úgy tekintünk magunkra, a világunkra, az intézményünkre, mint amin van mit változtatni, de amit nem akarunk fenekestől felforgatni, mert felismerjük benne hálaadással a kert körvonalait.

Azt gondolom, hogy egy olyan zaklatott világban, amelyikben ma élünk Európában, Magyarországon, amelyiket a XX. század egyik zsenije, Albert Einstein már az 1950-es években úgy jellemezett, hogy egyre tökéletesedő eszközökkel harcolunk benne egyre tökéletlenebb célokért, nekünk, keresztényen gondolkodóknak bátran és józanul ki kell mondanunk, mindenféle kisebbségi érzés nélkül, hogy van úgy, hogy a hitben több értelem rejlik, mint az önmagát abszolút mércének tekintő értelem. És hogy ez mit je-

lent, ahhoz hadd hívjak segítségül egy ma élő gondolkodót, a volt canterburyi érseket, Rowan Williamst, akinek az írásai magyarul is hozzáférhetőek.

Williams *Európa, hit és kultúra*³³ című tanulmányában azt írja: tudomásul kell vennünk, hogy Európa a világ számára nem mindig a jónak és a jóság-
nak a megtestesítője volt, hiszen Európából indult ki egy sor olyan dolog, amelyik alatt mind a mai napig sóhajtozik és nyög a teremtett világ. De mindenképpen van öt olyan jó dolog, amelyért Európától nem lehet elvitatni az érdemet. Az első a sokat emlegetett emberi jogok, melyek szerint az egyénnek jogában áll ellenőriznie és kontrollálnia a környezetét. A második az a gondolat, hogy a szabadság, mint az alternatívák közötti választás szabadsága, feltétlenül jó dolog. Lealacsonyító és embertelen, ha valakitől megvonják a választás jogát. A harmadik európai jellegzetesség a demokrácia. Ha egyetlen egyénnek vagy egyetlen csoportnak sincs joga meghatározni mások lehetőségeit, akkor a társadalmi életnek az emberek preferenciáit tisztázó, lehető legszélesebb körű konzultációkon kell alapulnia, és fenn kell tartania a lehetőséget azok leváltására, akik a törvényeket és a politikai döntéseket hozzák, amennyiben változásra van szükség. Ez a demokrácia. Az európai kultúra negyedik jellemzője, hogy szétválasztja a közzszférát és a magánszférát. Az állam a közzszférára hoz szabályokat, előírásokat, rendeleteket, ennek fejében a magánszféra területén belül – mondjuk így – békén hagyja az embereket, és így itt mindenkinek jogában van eldönteni, hogy miképpen akar élni. Az ötödik európai jellegzetesség – mondja a canterburyi érsek – a modern európai művészet és irodalom, amelyik mindig az egyén bonyolult tudati és érzelmi világának az elemzésére törekszik.³⁴

Mi következik ebből a sokat emlegetett „Európa és a keresztyénség” dilemmára és vitára nézve? Annak a tudatosítása, hogy a keresztyénség kezdetől fogva, és ez felekezeten átívelő gondolat, mindig megtérésen alapuló hit és vallás volt, vagyis mindig felmutatott egy olyan lehetőséget az embereknek, hogy amit eddig az identitásukról, lehetőségeikről vagy a viszonyaikról magától értetődőnek tartottak, az nem feltétlenül állandó és végleges. Azaz a keresztyének kezdetől fogva „nem dőltek be” az olyan mondatoknak, bárki mondja is, hogy „nincs alternatíva”.

A megtérés – mondja Williams – azt jelenti, hogy a „más-ság”-ot választjuk.³⁵ Hogy kilépünk abból a kultúrából, amelybe valaha tartoztunk. A keresztyének kezdetől fogva tudták, és ma is tudják, hogy ez a világ nem áll

33 WILLIAMS: A hit szerepe a mai világban, 77–91.

34 I. m., 77–79.

35 I. m., 81.

fenn örökké, hogy mindaz, ami természetesnek és megkérdőjelezhetetlennek tűnik, az Isten mércéjével mérve múlandó és megújításra vár. Mégpedig annak az Istennek a mércéje szerint, aki jelen van az ember látványos kudarcában is, a látszólagos vereségben és a halálban is, ahogy Jézus halálában jelen volt.

Éppen ezért a keresztyéneknek mindig kettős látásmódja van erről a világról. Egyrészt elfogadják a dolgok állását. Másrészt a hitük azt a meggyőződést plántálta beléjük, hogy saját választásuk révén egy másfajta rendbe kerültek bele, ami láthatatlan, de az egész világ számára döntő fontosságú. Augustinus ezt úgy fogalmazta meg, hogy a keresztyén ember olyasvalaki, aki nem hajlandó megállapodott életet élni, Aquinói Tamás pedig kételyét fejezte ki azzal a tanítással szemben, hogy a királyok hatalma Istentől való volna. Azaz a keresztyénségben egész története során megvolt a nyugtalanság, az ironia és a szkepticizmus a világ fennálló rendjével szemben.

Ez a kettős látásmód az, ami a keresztyénséget a 20–21. század nagy erővel és nagy hatással jelentkező szellemi irányzataival szemben meghatározza. Elég, ha példaként két gondolatrendszert említek. Az első ezek közül a marxizmus, amelyről azt gondoljuk talán, hogy az már a múltunkhoz tartozik, de ki tudja... A második az iszlám, amiről pedig azt mondhatnánk, hogy nem nagyon van közünk hozzá, pedig ki tudja... Mindkettő morálisan komoly, filozófiailag alaposan kidolgozott látásmóddal rendelkezik, és a kétben ugyancsak közös, hogy egyik sem hagy helyet a kettős látásmódnak: a pluralizmusnak, vagy éppen az ironiának és a kételynek. Mindez azt jelenti, hogy ha Európa valóban rá tud ébredni arra, hogy ilyen öröksége van, akkor tudja és meri használni a keresztyénség kritikai szellemét, valamint azt a meggyőződést, hogy mindig meg lehet térni, hiszen a világ jelenlegi berendezkedése és látszata korántsem örök. Ez az a tanítás, ami a klasszikus teológiában az Istenről szóló, úgynevezett negatív teológiában megjelenik. A negatív teológia nem azt jelenti, hogy semmit nem tudunk mondani Istenről, hanem, hogy bármit is mondunk, az még nem a minden, mindig van valami több, valami teljesebb, ami reménységet ad. Ez a kritikus szellemiség akkor lehet valóban a józan ítélőképesség eszköze, ha nem a végtelenségig gyanakvó, ha nem gondolja úgy, hogy sehol, semmiben és senkiben sem lehet bízni. A keresztyén hit azt tanítja nekünk, hogy mivel nyugodtan bízhatunk Istenben, bátran lehetünk szkeptikusak mindennel szemben, ami kevesebb, mint Isten. Így adhat ez a tudat olyan elkötelezettséget az embernek, amely-

ben a kritikus távolságtartás összeegyeztethető a bizalommal, a szeretettel és a józansággal.

Hogyha ennek a látásnak az alapján próbáljuk szemügyre venni saját dolgainkat, akkor azt gondolom, megfogalmazhatunk néhány alaptételt. Ez a teológusok dolga. Márpedig a tisztességes teológiát az különbözteti meg az egyház-kormányzástól, hogy nem hajlandó kompromisszumokra. Tessék elhinni, tudom, mit beszélek, hiszen én próbáltam mind a kettőt. És nagyon nagy baj az, ha egy egyház, amelyik magát az Igét hallgató egyháznak tartja, egyszer csak hallgató, majd hallgatag egyház lesz. Ezért azt gondolom, néha elég a nagyon egyszerű, és egyáltalán nem új teológiai igazságot kimondani.

Én ilyen egyszerű igazságnak tartom Ferenc pápa megszólalását a menekültek ügyében.³⁶ Nem kell annál többet mondani, de azt ki kell mondani. Ilyen egyszerű a halálbüntetés kérdésében annak a megisméltése, hogy Krisztus engesztelő áldozata után többé nem lehet teológiai érvet találni a halálbüntetés igazolására.³⁷ Pont. Ilyen egyszerű kimondani azt, hogy nem szabad jelszavakká silányítani a kulcsszavakat, mert ezek csak arra alkalmasak, hogy emberekből önző, egoista indulatokat hozzanak felszínre. Etikai kérdések nem dönthetők el sem népszavazással, sem többségi határozattal, sem konzultációkkal. Nyilvánvaló, a felelősség vállalásának különböző fokozatai és színterei vannak. De a keresztyén gondolkodás nem indulhat ki másból, minthogy minden szembeállító, szembefordító magatartással és megnyilvánulással szemben emlékeztet az egyetemes összetartozásra és a másik ember emberségének a tiszteletben tartására.

Felhasznált irodalom:

BARTH, Karl: *Kirchliche Dogmatik* III/4, Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag, 1951.

FERENC pápa: *Botschaft von Papst Franziskus zum Welttag des Migranten und Flüchtlings* (2015), in: https://w2.vatican.va/content/francesco/de/messages/migration/documents/papa-francesco_20150912_world-migrants-day-2016.html (utolsó megtekintés: 2017.06.21.)

36 Lásd pl. FERENC PÁPA: *Botschaft von Papst Franziskus zum Welttag des Migranten und Flüchtlings* (2015).

37 Lásd többek között HONECKER: *Grundriß der Sozialethik*, 603; BARTH: *KD* III/4, 506.

HONECKER, Martin: *Grundriß der Sozialethik*, Berlin/New York, Walter de Gruyter, 1995.

WILLIAMS, Rowan: *A hit szerepe a mai világban*, Pannonhalma, Bencés Kiadó, 2014.

